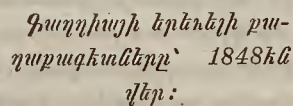

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040

፬ ፡ ፫ ፡ 23.

1862

6. 45800

(C₁₀H₁₆O₂ = 172 : 172 = 1 : 1)

րուէն աը Լիւի՛շօր. Լէսէ-
բին Հոռմէն ետ կանչուե-
լէն քիչ մը ետքը՝ ալ-
տաքին գործոց պաշտօնէն Տրաթարե-
ցաւ, եւ 1849ին Յունիսի 4ին Լոնտոն
դեսպան գնաց: Իր տեղն արտաքին
գործոց պաշտօնեայ եղաւ,

ԱԼԵԿՍԵՅ ԳԱՐՈՂՈՍ ՆՆԵՐՏԻՎՈՍ ԳԼԷ-
ՐԷԼ ԴՈՒԳՈՒԻԼ, որն որ ծնած է 1805ին Յուլիսի 29ին,
Սէն-է-Օաղ նահանգին Վէնէեյլ քաղաքը: Մօրը
կողմանէ՝ Լուգովիկոս Ժ.Զ.ին հաշակաւոր Մալէրայ
պաշտօնէին ու պաշտպանչին ցեղէն է: Ինքն ալ նոյն.
պէս իսկզբան իրաւագիրտուծեան ետեւէ եղաւ, եւ
1826ին՝ Վէրսայի մէջ դատաստանարանի անդամ, չորս
տարի ետքն՝ ալ դատաւորի օգնական եղաւ: Հետեւ-
եալ տարին տէրուծիւնն իրեն յանձնեց որ իր Կուս-
տաւ Պոմոն բարեկամին ու յառաջուն պաշտօնա-
կցին հետ Միաբանեալ նահանգաց բանտարկուծեան
դրուծիւնը քննէ: Աս վիսիճանիս համար դէպ ի Ա-
մերիկա ըրած ճամբորդութեան արդիւնքներէն մէկն
եղաւ Ռասկապտոն-Լիւն յԱմերիկա անուամբ հրատարա-
կած հաշակաւոր գիւրքը, որուն համար Պր. Գոգուիլ
1836ին շքանշան ընդունեցաւ, 1837ին Լարոմիկէրի
տեղ՝ բարոյական-քաղաքական գիտութեանց ճեմա-
րանին անդամ ընտրուեցաւ. եւ վերջապէս 1841ին
Գաղղիայի ճեմարանը զինքն իրեն քառասուն ան-
դամներէն մէկն ըրաւ: 1839էն մինչեւ 1848՝ իբրեւ
Մանչ նահանգին երեսփոխանը նստաւ պատգամաւո-
րաց սենեկին մէջ, ուր 1848ին Յունուարին բեմէն սկսաւ
ըսել որ Մեծ յեղափոխութիւն մը մօտ է: Ինչպէս
որ իրօք ալ քիչ մը ետքը Փետրուարի յեղափոխու-
թիւնը փրթաւ, որ ժամանակ դարձեալ Մանչ նա-
հանգին կողմանէ սահմանադիր ժողովքին անդամ

ընտրուեցաւ: Քիչ մը ետքը երբ որ Պրիւսէի մէջ
Խառլիպի խաղաղութեան համար դեսպանաժողով մը
գումարուելու վրայ խօսք կ'ըլլար, Գաւենեագ ղո-
րապետը զՊր. Դոգուիլ իբրեւ. Գաղղիայի ներկայա-
ցուցիչ որոշեց: Օրէնսդիր ժողովքին անդամ ըն-
տրուելէն ետքը, 1849ին Յունիսի Յին արտաքին գոր-
ծոց պաշտօնն ընդունեցաւ, զորն որ մինչեւ Հոկտեմ-
բեր յաջողութեամբ վարեց: Սակայն նոյն միջոցին
գահերէց իշխանին անձնական քաղաքականութիւնը
մէջտեղն ելելով, Պր. Դոգուիլ անոր հետ աւրուե-
ցաւ, թէպէտ եւ սահմանադրութիւնը քննութեան
տակ ձգելու խնդրոյն մէջ անոր կողմն ելաւ: Ետքէն
1851ին Դեկտեմբերի 2ին գահերէց իշխանին ազգային
ժողովքը բռնութեամբ լուծելուն դէմ բողոքեց, ու-
րուն համար ալ բռնուեցաւ ու բանտարկուեցաւ:
Բայց քիչ մը ետքն ազատելով, քաղաքական գործ-
քերէն բոլորովին ետ քաշուեցաւ, եւ առանձնական
կեանք վարեց մինչեւ 1859, որ տարւոյն Ապրիլի 16ին
մեռաւ:

Պր. Լէսէբլին ետ կանչուելէն ետքը՝ Հռոմ գործակալ խաւրուած էր Պր. Գորսէլ. բայց քիչ մը ետքը ան ալ ետ կանչուելով, տեղը Հռոմ գնաց Պր. Ռենէպալ Նոյն Ժամանակուան Նէապոլսոյ ղեկավարը։

ԱԼՓՈՒՍՈՍ ՏԸ ՌԵՆՎԱԼ 1813ին Օգոստոսի 1ին
Փարիզ ծնած է։ Տասն'ութը տարեկան եղած ատեն՝
Սպանիայի դեսպանատան մէջ էր, եւ 1836ին արտա-
քին գործոց պաշտօնարանին մէջ ծանրակշիւ պաշտօն
մ'ընդունեցաւ։ Միւլէի դաշլճին կործանելէն ետքը,
իբրեւ դեսպանատան առաջին քարտուղար՝ Հռոմ
գնաց, անկէջ ալ Բեդրոպուրկ խաւրուեցաւ, ուր
1844—1847 նոյն ժամանակուան բուն Գաղղիայի
դեսպան Պր. Պարանդին հեռաւորութեան ատենը,
ինք անոր գործքերը կը կատարէր։ Յամի 1848 Յու-
նիսի 29ին իբրեւ դեսպան Նէապոլիս գնաց, ուր ա-
մենայն զօրութեամբ Սիկիլիացւոց ապստամբութիւնը
դադրեցընելու ջանաց։ Անկէջ Կայեղա Քահանայա-
պետին քովն եկաւ, եւ զինքը Գաղղիայի տէրութեան
Հռոմայ նկատմամբ ունեցած դիտաւորութեանց վրայ
ապահովցուց։ Նոյն տարւոյն Յուլիսի 3ին Պր. Ռեն-
վալ Գաղղիացւոց զօրքին հետ Հռոմ մտաւ, որմէ

ետքը Քաջանայապետին քով իրական դեսպան եղաւ:

Գաճերէց իշխանը 1849ին Հոկտեմբերի 31ին ՂՊՐ. Ռենկալ արտաքին գործոց պաշտօնեայ ուղեց ընել, սակայն ինք յանձն չառնելով, նորէն դեսպան նական պաշտօնին մէջ մնաց: Անկէ քանի մը տարի ետքը (1856) Եկեղեցւոյ տէրութեան սահմանադրութեան վրայ գրուածք մը հրատարակեց, որն որ բոլոր Եւրոպայի մէջ մեծ ընդունելութիւն գտաւ: Վերջապէս 1857ին երկրորդ անգամ իբրեւ դեսպան Բեդրոպուրկ գնաց, որ ժամանակ նաեւ երկու կայսերաց Սղուդկարդ ըրած տեսութեան ներկայ գտնուեցաւ: Հետեւեալ տարին Փետրուարին Փարիզի մէջ վախճանեցաւ:

Յամի 1849 Հոկտեմբեր 31ին կը սկսի Գաղղիայի մէջ Նաբոլէոնի անձնական քաղաքականութիւնը: Այլ անկէ ետքը Հռոմայ խնդիրը մինչեւ 1853 կղզեացեալ մնաց, արտաքին գործոց պաշտօնը լոկ պատուանուն մ'եղաւ: Գաճերէց իշխանը վերջիշեալ օրը աղբային ժողովոյն մէջ նշանաւոր խօսք մը կարդացուց, որուն իմաստն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ Լուդովիկոս Ժ. Գ. Ին ան խօսքը թէ Տէրութիւնը ես եմ: Նոյն խօսքին մէջ կը զրուցէ որ իր գաճերէց ընտրուելն աղէկ հասկըցուած չէ. Նաբոլէոն անունը միայն ամբողջ քաղաքային գրութիւն մը կը բովանդակէ:

Նոյն ատեն պաշտօնէից հին դաճիճը լուծուելով, անոր տեղ նոր դաճիճ մը կազմուեցաւ, որն որ հետեւեալ անձինքներէ կը բաղկանար. Լաճիդ զօրապետը (արտաքին գործոց), Ռուէ (արդարութեան), Տ'Օբուլ զօրապետը (պատերազմի), Փերդինանդ Պարոյ (ներքին գործոց), Աշիլ Գուլտ (ելեւմտից), Բարիէօ (ուսման հւ կրօնի), Ռումէն Տէֆոսէ (ծովային զօրութեան):

ՅՈՎԱՆՆԵՍ ԷՌԵՆՍ ՏԻԻԴՈՍ ԴԵՐԱԿՈՄՍ ԼԱԶԻԴ զօրապետը, 1789ին Դեկտեմբերի 5ին Հոգ-Կարոն նահանգին Պէսսիէր քաղաքը ծնած է: Քսան տարեկան եղած ատեն բազմարուեստեան գպրոցէն ելաւ եւ իբրեւ տեղակալ Սպանիա գնաց: Գատիքսի, Վիդգորիայի, Բամբուլոնայի, Պիտասոսի ճակատներուն ու Պայոն քաղաքին պաշարման մասնակից եղաւ, եւ իբրեւ հարկւրապետ Գաղղիա դարձաւ: Յամի 1823ին Սպանիա գացող բանակին մէջ գնդապետ էր, 1828ին Մորէա, 1830ին Ալճէրի գնաց: Յուլիսի յեղափոխութենէն ետքը՝ երկրորդ անգամ Ալճէրի խրկուեցաւ, ուր Մուղաիայի ու Մէտէասի ճակատներուն մէջ ցուցուցած քաջութեանց համար՝ 1840ին Յունիսի 21ին զօրապետի տեղակալ անուանուեցաւ: Անկէ ետքը մինչեւ 1848 թնդանօթաձիգ զօրաց մասնա-ժողովոյն գաճերէց էր. իսկ նոյն միջոցին փրթած Փետրուարի յեղափոխութեան ատեն պաշտօն չընդունելով, Պոնաբարդեանց կողմն անցաւ: Ասոր վարձքն

ան եղաւ, որ առանց պատգամաւորաց սենեկին մէջ մանելու, 1849ին Հոկտեմբեր 31ին արտաքին գործոց պաշտօնեայ եղաւ, որ պաշտօնին մէջ մինչեւ 1851 Յունուար 9 մնաց:

ՊՐ. Լաճիդին արտաքին գործոց պաշտօնն ընդունելէն քիչ մը ետքը՝ 1850ին գարնան անգղիական-յունական խնդիրը մէջտեղն ելաւ: Լորտ Բալմերսդըն Յունաց տէրութենէն ՊՐ. Բաշիֆիդիին տան ու վաճառքներուն եւ Անգղիայի տէրութեան եղած քանի մը ուրիշ վնասներուն համար հատուցում պահանջեց: Երբ որ Յունաց կառավարութիւնն աս պահանջմունքները կատարելու դանդաղեցաւ, Լորտ Բալմերսդըն Յունաստանի կողմերը քսան նաւ խրկեց, եւ բոլոր Յունաստանի ծովեզերքը պաշարման վիճակի մէջ խոթեց: Հաւանական կ'երեւայ որ Լորտ Բալմերսդընին աս ըրածը՝ Բորդուկալցի Հրէին քանի մը կոտրած սկաւառակներուն համար չէր, հապա անոր համար որ կարելի եղածին չափ Կոստանդնուպոլսոյ մօտ գտնուիլ կ'ուզէր, ուր իր սուր քթովը շփոթութեան մը հոտը կ'առնուր: ՊՐ. Լաճիդ նոյն ժամանակ Լոնտոնի դեսպան եղող Տրուէն տը Լիւիին ձեռքովը միջամտութիւն ըրաւ: Լորտ Բալմերսդըն արտաքուստ միջամտութիւնն ընդունիլ ձեւացուց, բայց մէկալ կողմանէ Աթէնք կեցող ՊՐ. Ուայդ Անգղիական դեսպանին գրեց որ պահանջմունքները բռնութեամբ կատարել տայ: Գաճերէց իշխանն Անգղիայի աս խարդախութիւնն իմանալով, զՏրուէն տը Լիւի ետ կանչել տուաւ, ըսելով որ աս յարաբերութեանց մէջ Գաղղիայի դեսպանին Լոնտոն կենալը հասարակապետութեան պատուոյն համաձայն չէ:

Նոյն միջոցին Գաղղիայի արեւելեան կողմն ալ խռովութեան մէջ էր: Գերմանիա՝ Աւստրիայի ու Բրուսիայի իրարու հետ ունեցած ոսոխութեան պատճառաւ՝ մեծ երկպառակութեան մէջ էր: ՊՐ. Լաճիդ անմիջապէս 40,000 պահակապան զօրք զէնքի կանչեց, զորոնք Գերմանիայի կողմն եղող ամրոցներուն ու բերդերուն մէջ բաժնեց: Շլեզուիկ-Հոլշթայնի խնդրին մէջ՝ Գաղղիա Ցանիմարգայի կողմը բռնեց, ըսելով թէ չիկրնար տանիլ որ իր հին դաշնակցին Ցանիմարգային անկախութեան ձեռք գպցուի: Քիչ մը ետքը Գերմանիայի միութեան խնդիրը մէջտեղն ելաւ, եւ Աւստրիա ու Բրուսիա իրենց ունեցած օտար երկիրները գերմանական դաշնակցութեան մէջ խութել ուղեցին: Սակայն Գաղղիա Անգղիայի հետ միաբանած՝ աս եօթմասուն միլիոնեան գերմանական տէրութեան դէմ բողոքեցին: Նոյն ժամանակ աս խնդրոյն վրայ յիշատակադիր մ'ալ ելաւ, որն որ աղբու խօսքերով կը բողոքէ աս Հսկային դէմ, որն որ Իտալիայի ու Ռենոսի վրայ կրնայ սաստիկ ճնշում պատճառել: Աս գրուածքին հեղինակն է՝ նոյն ժամանակ Վիեննա կեցող Գաղղիայի ՊՐ. տը Լաբուր դեսպանը:

Պէտէ Զարոնեան:

ՎԵՐԱԿԱՆԱԳՐԱԿԱՆ

Խոտալիայի համաժողովի պատմությունը:

Ը.

Խոտալիայի մէջ՝ գաղղիական մեծ յեղափոխութեան ատենէն սկսեալ՝ պատահած դէպքերը:

Ա. Մ Ի Ջ Ո Յ

1789—1815.

Խոտալիայի, առանձինն Հռովմայի տէրութեան իրերն առ հանգամանքի մէջ եղած ատեն, Գաղղիացիք Ն. Պոնաֆարգէին հրամանատարութեան տակ (1798. Մայ. 19.) դէպ Արեւելք ու մանաւորապէս Եգիպտոս իրենց հռչակաւոր արշաւանքը սկսան: Աս ատեն՝ Եւրոպայի մեծ ու պզտիկ տէրութիւններուն շատը Գաղղիացւոց այսչափ տարածութիւն ու ամէն դի հանած շփութիւններէն շարժելով, իրարու հետ նոր (երկրորդ) դաշնակցութիւն մը ըրին, այսինքն (1798 Հոկտ. — 1799. Յունու. 21.) Ռուսիա, բարձրագոյն դուռը, Անգղիա, Աւստրիա, Բորդուկալ ու Խոտալիայի տէրութիւններէն Նէապոլիս, Գաղղիական հասարակապետութեան դէմ միացեալ զօրութեամբ պատերազմելու դաշինք դրին: Նէապոլիսը կամ երկու Սիկիլիայի տէրութիւնը՝ ինչպէս յառաջ ըսինք, Գաղղիայի հետ (1796ին) ակամայ ու ժամանակին պարագաներէն ստիպած՝ բարեկամութեան դաշն դրած էր: Բայց քիչ մը ետքը, առաւելապէս Գաղղիացւոց զենքերուն եւ իշխանութեան բոլոր Խոտալիայի մէջ զօրանալն ու Հռովմական հասարակապետութեան հաստատուիլը տեսնելով՝ իր կործանման վտանգին ալ մօտ ըլլալն իմացած էր: Ուստի երբ որ Անգղիացւոց Նեպոլն ծուլապետը Եգիպտոս գացող Գաղղիացւոց նաւատորմիկին վրայ (1798. Օգոս.) մեծ յաղթութիւն մ'ընելէն ետքը, հսկից դարձած ատենը՝ Նէապոլիսը նաւահանգիստը հասաւ, թագուհին Գաղղիացւոց կրած պարտութեան վրայ անչափ ուրախութիւն ցուցնելէն ի վատ, յաղթող Նեպոլնին փառաւոր ընդունելութիւն ըրաւ, որով եւ թէ իրեն ու թէ ժողովրդեան Գաղղիացւոց դէմ ունեցած հակառակութիւնն ու թշնամական զգածմունքը յայտնի եղաւ: Աս թշնամութեան առաջին ցոյցն եղաւ չէ թէ միայն Նէապոլիս տէրութեան միւս տէրութեանց Գաղղիացւոց դէմ ըրած դաշնակցութեան մէջ մանելը, հապա մանաւանդ ամենէն առաջ իր բանակը՝ Գաղղիայի դեսպանին ազդարարութեան դէմ՝ պատերազմական վիճակի մէջ խոթելն ու միանգամայն ժողովուրդն ալ յորդորելը որ ամէն ճգամբ ու դրամով Գաղղիացւոց դէմ տրուելու պատերազմին օգնէն:

Այսպէս պատարաստուէին՝ ետքը՝ Աւստրիայէն խաւրուած Մաք զօրապետին վերին հրամանատարութեան տակ 60,000ի բանակ մը (Նոյ. 23.) դէպ ի Հռովմայի երկիրը յառաջ քաշել սկսաւ, որովհետեւ Նէապոլիսը թագաւորը յայտարարութիւն մը հանած ու Գաղղիացւոց ծանուցած էր որ Հռովմական հասարակապետութիւնը վերջացնել ու իշխանութիւնը երկրին օրինաւոր տիրոջը՝ քահանայապետին դարձնել կ'ուզէ:

Նէապոլիսը զօրքը Հռովմայեցի ատենը՝ Գաղղիացւոց Շանթիոնէ զօրապետն իր զօրքովը քաղաքը թողուց եւ լաւ, որով (Նոյ. 29.) Նէապոլիսը թագաւորը յաղթանակաւ Հռովմայեցի ատեն ու ժողովուրդէն ուրախութեամբ ընդունուեցաւ: Բայց առ յաղթութիւնը շատ կարճ ատեն քշեց. վասն զի Գաղղիացւոց զօրապետը նոր զօրք ընդունելով՝ ետ դարձաւ Նէապոլիսեցւոց զօրքը զարկաւ: Թագաւորը փութաց (Դեկտ. 12.) Հռովմայեցի մայրաքաղաքը դառնալ, եւ բոլոր իր զօրքն ալ Հռովմայի երկրէն արտորնօք ետ դարձան ու Գաղղիացիք (Դեկտ. 15.) նորէն Հռովմայեցի: Նէապոլիսը ժողովուրդը զօրաց պարտութեան ու ետ քաշուելուն եւ թագաւորին այնպէս նախատելի կերպով ետ դառնալուն վրայ կատուելով՝ զէնք առաւ ու սկսաւ ապստամբական կերպով պահանջել որ Գաղղիացւոց դէմ պատերազմը շարունակուի: Աս խառնակութեանց մէջ թագաւորն իր անձն ու տունը վտանգի մէջ տեսնելով, շուտ մը մեծ պալատներուն ու թանգարաններուն մէջ գտնուած հազուադիւր ու թանկագին բաները եւ 20 միլիոն Ֆրանքի ալ ստակ առած՝ իր ընտանիքովը գիշերանց Անգղիացւոց նաւերովը Նեպոլնին հրամանին տակ Սիկիլիա կղզին քաշուեցաւ, նաւահանգիստէն ելած ատենն իր նաւատորմիկին մէկ մասը, զորն որ չէր կրցեր իրեն հետ Սիկիլիա տանիլ, այրել ու ընկղմել տալով:

Ժողովուրդը երբ որ թագաւորին փախչիլն ու նաւերուն այրիլն իմացաւ՝ անոր իր տեղը փոխանորդ դրած Բինեսադէլլի իշխանին չէր ուզեր հնազանդիլ ու իր գրեթե խուն ժողովներ ընելով՝ յայտնի ապստամբութիւն կը ցուցնէր: Մաք զօրապետն ալ իր ձեռքը մնացած զօրքովը Գաբուայի բերդը քաշուած էր, եւ երբ որ Գաղղիացւոց զօրքը Շանթիոնէ զօրապետին տակ յառաջ քաշուով՝ բերդն առնելու կը սպառնային, զինադադար խնդրեց: Շանթիոնէ զինադադարը յանձն առաւ առ պայմաններով՝ որ Նէապոլիս տէրութիւնը 14 օրուան մէջ Գաղղիացւոց 11 ու կէս միլիոն Ֆրանք տուգանք վճարէ, Գաբուայի, Աչերայի ու Պենեսենդի ամրոցներէն զօրքերը հանէ ու Գաղղիայի զօրաց պատշաճական բնակարաններ տայ: Աս պայմաններն ընդունուելով, (1799. Յուն. 11.) զինադադարը հաստատեցաւ. բայց Նէապոլիս քաղաքին ստորին ժողովուրդն ասիկայ մասնութիւն է, կը պոռար. իսկ յեղափոխութիւն ուղղները, որոնք շատոնցունէ գաղտուկ կը գործէին, սկսան ամէն միջոցները բանեցնել իրենց նպատակին հասնելու համար: Աս միջոցին երբ որ Գաղղիացւոց գործակալը քաղաքը մտաւ՝ որոշուած տուգանքին մէկ մասն ընդունելու համար, առ միկը՝ մանաւանդ Լաժժարոնները սկսան գունդ գունդ ասդին անդին աղաղակներով խռովութիւն հանել, զինուորներն ալ ասոնց հետ միացան. Բինեսադէլլի ու Մաք հազիւ փախչելով կատաղիներուն ձեռքէն աղաւտեցան: Ասոր վրայ Շանթիոնէ իր զօրքը դէպ ի քաղաքը յառաջ քաշեցուց, (Յունու. 22.) զանիկայ յարձակմամբ առաւ ու Գաղղիայի վերակացուաց ժողովոյն հրամանին համեմատ (Յունու. 24.) հրատարակեց որ Նէապոլիսը

մէջ թագաւորական իշխանութիւնը դադրած է, եւ Պարսկէնոպէան հասարակապետութիւն անուամբ ռամկապետական կառավարութիւն հաստատեց: Սակայն աս կարգաւորութիւնն ըլլալէն ետքն ալ Շանբիհնէին թոյլտուութեամբ Գաղղիայի գործակալները յառաջագոյն որոշուած տուգանքը ժողովելու համար հասարակաց ու առանձնական ստացուածոց վրայ կը բռնանային ու զանոնք կը կողոպտէին: Ասոր համար Շանբիհնէ ժողովը դեան ատելի եղաւ ու Գաղղիայի կառավարութիւնը հարկադրեցաւ զինքը Նէապոլէէն հանել ու պատժել:

Նէապոլիտայ տէրութեան գործքերուն այսպիսի ձախող ելքը ունենալը Սարդինիայի ու Տոսկանայի տէրութեանց համար ալ փնտսակար հետեւանք ունեցաւ: Սարդինիայի կարողութիւնը Իմմանուէլ Գ. թագաւորը՝ Նէապոլիտայ օգնութեան վրայ յոյս ունենալով, սկսած էր զօրքը շատցնել ու Գաղղիացւոց դէմ գործելու գաղտուկ պատրաստուիլ: Գաղղիայի տէրութիւնն աս իմանալով Վերին Իտալիայի մէջ գաղղիացի զօրաց հրամանատար Ժուպէր զօրապետին հրամայեց որ Սարդինիայի թագաւորը դա՛հէն վար առնէ: Ժուպէր (1798. Գեկտ. 8.) աս հրամանն ի գործ դրաւ՝ պատրուակ բերելով որ Սարդինիայի ու Նէապոլիտայ տէրութիւններն իրարու հետ միաբանած ու դաշնակցած են: Թագաւորն աս անիրաւ գործոյն դէմ չկրնալով բան մ'ընել, ստիպեցաւ զրոյժ իր դա՛հէն հրաժարիլ, իր զօրքը Գաղղիայի յանձնել ու ինքն իր ընտանիքով Սարդինիա կղզին քաշուեցաւ: Ասկից ետքը Գաղղիա հոն առանձին հասարակապետութիւն մը չկանգնեց, ինչպէս ուրիշ տեղեր ըրած էր, հապա միայն երկրին ազատութիւն աւետելով, ազնուականաց կարգերը վերջացրելով ու Սարդինիայի զօրքը Գաղղիայի զօրաց մէջ խառնելով, զանիկայ իբր Գաղղիայի մէկ մասը կառավարել կու տար:

Տոսկանայի տէրութիւնն ալ Սարդինիային բախտին նման ձախող բախտ ունեցաւ: Նէապոլիտայ տէրութիւնն ասոր ալ օգնութիւն խոստանալով՝ զինքը Գաղղիայի լծէն դուրս ելլելու յորդորեց: Աս տեղաց մեծ դուքսը Փերդինանդոս Գ. Նէապոլիտայ զօրաց մէկ մասը Լիվորնոյ բարեկամաբար ընդունած ըլլալով, Գաղղիայի կառավարութիւնն իր ան կողմերն ըլլող զօրաց հրամանատարին հրաման խաւրեց՝ որ նոյն դուքսին իշխանութիւնը դադրած հրատարակէ ու անոր երկիրը Գաղղիայի հասարակապետութեան տակ առնու եւ կառավարել տայ (Մարտ 25.):

Բ Ն Ա Պ Ա Տ Մ Ա Պ Ա Ն

Մարտոսն առնեալն առաւարիս՝ քարեկամը: — Ծոռն:

Կրնայ հաստատութեամբ ըսուիլ որ շունն ամէն ժամանակ, ամէն տեղ ու կենաց ամէն յարաբերութիւններուն մէջ, մարդուն ամենահաւատարիմ բարեկամն եղած է: Բոլոր կենդանեաց մէջ շունն է միայն՝ որ իր ազատ կամքն ինք զինքը մարդուն ծառայութեան նուիրած է, եւ բոլոր ունեցած ձիւքերը մարդուն արբանեկու-

թեան կը գործածէ. մինչեւ նաեւ իր տիրոջը համար կենանքը տալու պատրաստ է: Անոր համար իրաւամբ ուրիշ ամէն կենդանիներէն վեր կը դասուի ու մարդէն ետքն ամէնէն ազնուական արարածը կը համարուի: Շունն է՝ որ մեր նախահայր օգնած է որսորդութեամբ իրենց պարէնը հոգալու: Իր օգնութեամբ միայն կրցած է մարդն այնչափ վայրենի կենդանիներու տէր ըլլալ, որոնք թէ զօրութեամբ ու թէ արագութեամբ իրմէ վեր են: Շունն եղած է միշտ ընտանեաց պաշտպանն ու խաշանց պահպանը. իսկ իր տիրոջը համար չէ թէ միայն օգտակար սպասաւոր մը, այլ անհրաժեշտ կարեւոր ընկեր մըն է: Ուստի իրաւամբ կ'ըսէ բնապատում մը, որ մարդն առանց շան՝ յաւիտեանս աստանդական կենանք մը անցընելու դատապարտուած կ'ըլլար: Շունն է՝ որ մարդուն խաշանց հօտեր տալով, նահապետական կենանք անցընել սորվեցուցած է: Առանց շան՝ ո՛չ հօտ, ո՛չ բուրդ, ո՛չ միս, ո՛չ կենաց ապահովութիւն, ո՛չ արուեստ եւ ո՛չ դիտութիւն կրնար մարդ ունենալ. շունն է մարդուն աս ամէն բարիքները պարգեւողը: Աւերոյիշեալ մատենագիրը կը հաստատէ նաեւ որ հին աշխարհքը՝ նոր աշխարհքին վրայ ունեցած առաւելութիւնը շան պարտական է. աս անանոյն գործածութեամբն եղած է որ, կ'ըսէ, հին աշխարհքը մարդակերութեան սոսկալի ակտէն ազատ մնաց, ուր որ նոր աշխարհքին բնակիչները շան պակասութենէն՝ ան աստիճանի թանձր ու դարհուրելի վայրենութեան ու բարբարոսութեան մէջ ինկան:

Շան՝ մարդուն օգտին համար զանազան բաներու գործածութիւն ամենուն ծանօթ է. ուստի եւ հոս մէկիկ մէկիկ յառաջ բերել հարկ չկայ. սակայն իր զարմանալի բնական ձրից ու յատկութեանց իբրեւ ապացոյց՝ բան մը միայն կ'ուզենք յիշատակել, այսինքն թէ ամէն շուն չէ թէ միայն իրեն հակառակ ու անհաճոյ բաներուն կրնայ վարժիլ, այլ նոյն իսկ իր ուշիմութեամբ զանազան հնարքներ ու դիւտեր կը գտնէ, որոնք մարդկային մտաց պարծանք կը սեպուին: Ինչպէս ծանօթ է՝ շները ծխախոտը սաստիկ կ'ատեն. սակայն բնապատում մը կը պատմէ, որ ինք գանդրամագ շնիկ մ'ունէր, որն որ արտաքոյ կարգի հաճութեամբ ծխախոտ կը ծխէր: Նոյնպէս առանց վարժելու ամէն դուռ կրնար բանալ: Աս ալ բաւական չէ. զարմանալի յաջողակութեամբ կերակուրը ձեռք կը բերէր. շատ անգամ դուռը կղպած գտնելով, պատուհանին ապակին կը կտրէր. բայց աս գործողութեան ժամանակ՝ որպէս զի չըլլայ թէ ապակւոյ կտորներն երեսին փնտս հասցընեն, գլուխը մէկդի կը դարձնէր, եւ թաթերը շուտով մը դէպի ներս կը հրէր: Անկէ ետքը բոլոր ապակւոյ կտորները կը ժողովէր մէկդի կը դնէր, եւ այնպիսի զգուշութեամբ ու ծարտութեամբ մնի ու կերակրոյ պաշարը դուրս կը հանէր, որ խիստ բարձր տեղերէն ուտելիք առած ժամանակ՝ աման մ'ալ չէր կտրէր, եւ ոչ ալ ուրիշ շփոթութիւն մը կը պատճառէր:

Աղէկ ու ընտիր շներ յառաջ բերելու համար, ամէն բանէ յառաջ նայելու է որ թէ արուն թէ քածն

աղէկ ու ընտիր տեսակէ ըլլան: Քաճին առաջին անգամ ձկնած ձագերէն պահեն աղէկ չէ. իսկ երկրորդ անգամ ձկնած ատեն՝ ամենէն շատ երկու հատ պահելու է: Երբ եգ շուն մը երեք մինչեւ չորս ձագ կրնայ սնուցանել. բայց անկէ աւելի՝ շատ դժուարաւ: Երկու տարուան քաճին ձագերն աշխոյժ ու զօրաւոր կ'ըլլան. իսկ ութ տարին անցնելէն ետքը՝ ձագերը հասարակօրէն տկար ու վատոյժ կ'ըլլան: Ձկնէլէն ետքը՝ քաճին պէտք է ապուրի դգալով մը կտաւատի եղ տալ. եւ օրը ստէպ ստէպ կերակրել: Պառկելու տեղը մաքուր ու չոր պէտք է պահել, որուն համար շատ յարմար է յարդը, զորն որ երկու օր մէջ մը փոխելու է: Սակայն եւ այնպէս եթէ այս ամենայն միջոցները բանեցընելով ալ, ձագերն ոչիլ ունենան, օրը քանի մը անգամ ձագերուն վիզը, ականջին ետեւը եւ այլն ձողաձկի լեարդի եղով պէտք է թրջել, եւ թէպէտ մայրը նոյնը մեծ դուռնութեամբ կը սկսի լլել, բայց ասով միանգամայն ոչիլ հաւկիթները կը հեռացընէ:

Ձագերը վեց կամ ամենէն ուշ ութ շաբաթուան եղած ատեն՝ պէտք է մօրմէն բաժնել եւ կաթ կամ ուրիշ ասոր նման հեղուկ կերակուր մ'ուտելու վարժեցընել. իսկզբան պէտք է քանի մը անգամ քիթը կէրակրոյն մէջ խոթել, որպէս զի ճաշակն առնու, ինք իրմէ սկսի ուտել: Խցերու մէջ պահուելու կամ խցերու մէջ մօտելու շները պզտիկուց մաքրութեան վարժեցընելը շատ օգտակար է, որն որ զանազան եղանակներով դիւրաւ կրնայ յաջողիլ:

Շներուն խաղ ու արուեստ սորվեցընելու ատենը, հասարակօրէն ութ կամ ինն ամսուան եղած ժամանակն է: Ամէն մէկ ձեւը սորվեցուած ժամանակ՝ պէտք է արտաքոյ կարգի հանդարտութիւն ու համբերութիւն ցուցընել: Շատ խստութեամբ ամենեւին բան մը յառաջ չիկրնար բերուիլ. ընդհակառակն շատ անգամ յաջողակ անասունը կ'ապականի: Միայն երկայնմտութեամբ կրնայ վարպետն իր աշակերտին վստահութիւնը վստառիլ, յօժարակամ հպատակեցընել, եւ զանազան դժուարին կրթութեանց սէր ու բերում ստանալ տալ: Շատ անգամ կը պատահի որ ամենէն աղէկ ու աղնիւ տեսակ շներն իսկզբան ապուշ ու անյաջող կ'ըլլան. սակայն մէջ մ'որ առաջին դժուարութեանց յաղթեն, անկէ ետքը զարմանալի դիւրութեամբ ամէն բան՝ նոյն իսկ շատ դժուարին բաներ կը սորվին: Արթութեան ատեն պէտք է շներն իրենց վարմանց համաձայն կերակրել. օրինակի աղաքաւ խեւ, ցասկոտ ու խածնող շներուն՝ քիչ կերակուր տալ. իսկ փութաջան ու աշխատող շները՝ ստէպ ստէպ կերակրել. վասն զի զվերջինները կրթութեան խիստ աշխատութիւնը շատ կը յօգնեցընէ:

Առանձին շներու համար՝ իրենց տեսակին համաձայն կերպ կերպ բնակարաններ կը պատրաստուին: Թէպէտ հասարակօրէն սենեկի գիրդ ու փափուկ շներն իրենց փետրազարդ անկողինն ու վերմակը կ'ունենան. սակայն իրենց աւելի առողջարար է՝ մաքուր բայց քիչ մը կարծրեկ անկողնոյ վրայ պառկիլը: Շատ տեսակ

շներու՝ սենեկին մէկ անկիւնը տեղ մը կ'որոշեն. բայց երբեք կրակարանին քովը պէտք չէ դնել, վասն զի տաքութիւնն ընդհանրապէս ամէն շան շատ վնասակար է: Իսկ դիշերները տան բակին մէջ մասնաւոր իրենց համար շինուած տնակներու մէջ պառկեցընելու է: Աս տնակները, առանձինն պահապան շներուն ու գամիւններուն համար շուք ու անձրեւէ ազատ տեղ մը պէտք է ըլլալ:

Խմբովին շուն պահելու ամենէն յարմար միջոցը՝ չոր մաքուր տեղ մը պատով մը կամ տախտակէ ցանդով պատելն է: Ասոր մէջ շներուն մեծութեան համաձայն տնակներ կը շինուի, ու միայն ծակ մը թող կը տրուի, որպէս զի անկէ կարող ըլլան ելլել ու մտնել: Մեծ ու վտանգաւոր շները տնակին քով շղթայով կուճեղ մը կը կապուին. բայց նայելու է որ հակառակ բնութիւն ունեցող երկու շներ քովէ քով չդրուին. իսկ ուրիշ ընտանի պարականներն ու հաւասարակները կրնան ազատ թող տրուիլ: Ասոնց բնակութեան տեղն ամէն օր պէտք է մաքրել եւ գետինը չոր աւաղ կամ մոխիր ցանել: Նոյնպէս ջուր խմելու ամանին ստէպ ստէպ մաքրելու եւ ջուրը փոխելու է: Մաքրութիւնն ընդհանրապէս ամէն կենդանեաց, բայց մասնաւորապէս շան շատ հարկաւոր է. անոր համար սենեկի շիկներն առ նուազը՝ շաբաթը մէկ անգամ օճառով լուարու է. իսկ մեծ շներն ամառը ստէպ ստէպ գետ կամ ջուր նետելու է:

Աերակուրը հասարակօրէն օրն երկու անգամ որուշեալ ժամանակ մը կը տրուի: Ախօրուան ճաշն իրիկուան ընթրիքէն աւելի առատ ըլլալու է. նոյնպէս ձմեռն ու աշնան օրս երթալու ատեններն աւելի առատ կերուկուր տալու է՝ քան թէ ամառը:

Շան սովորական կերակուրը տաք ջրոյ մէջ եփուած փշած ոչխարի ոսկրներէ ու քիչ մը գարեղ թեփէ բաղադրեալ խիւս մըն է: Եւ որպէս զի շունն աս կերակրոյն վարժի, պէտք է իսկզբան մէջը հացի ու գետնախնձորի կտորներ կամ կերակրոյ մնացորդներ նետել: Սենեկի ու ընդհանրապէս զուարճութեան համար պահուած շներուն պէտք չէ շատ կերակուր տալ: Ասոնց ստէպ ստէպ շարժում ընելը՝ շատ օգտակար է. ապա թէ ոչ՝ ծղլ ու փխածիւն կ'ըլլան:

Շներն ալ ուրիշ կենդանեաց պէս զանազան հիւանդութեանց ենթակայ են: Շան մը առողջ ըլլալուն անվրէպ նշանները՝ քիթն պաղ, թաց եւ փայլուն ըլլալն է. եթէ աս նշանները կը պակսին, շան վրայ աղէկ մտադրութիւն ընելու է, վասն զի շան հիւանդութիւնները մարդուն համար ալ երբեմն վտանգաւոր հետեւուլթիւններ կ'ունենան:

Ամենէն ետքը յիշենք նաեւ որ դիշերները շուն քովն առնելու սովորութիւնը չէ թէ միայն անխոհեմ, այլ նաեւ շատ վտանգաւոր բան է, վասն զի մարդ շատ անգամ ամենէն մաքուր շներէն ալ կրնայ ծանր եւ մինչեւ մահացու հիւանդութիւններ ընդունիլ:

Բ Ն Ը Գ Ի Տ Ո Կ Ը Ն

Այլեւայլ բնական երեւոյթներուն շոշոռումը:

Քիմիական գործողութիւններ՝ իրեն ջերմութեան աղբիւր:

176. Ինչո՞ւ այրող տան մը վրայ քիչ քանակութեամբ ջուր թափելն աւելի վնասակար է՝ քան թէ ամենեւին չթափելը: — Վասն զի ջուրը՝ միայն կրակին սաստկութիւնը կ'աւելցնէ, եւ թէ այնչափ առատութեամբ չի թափուիր որ կրակը կարող ըլլայ մարել:

177. Երբ կրնայ ջուրը կրակը մարել: — Երբ որ այնչափ արագութեամբ ու առատութեամբ վրան կը թափուի, որ կրակը զանիկայ չկարենայ շոգի դարձնել:

178. Քիչ ջուրը կրակին սաստիկ ջերմութիւնն ամենեւին չի՞նոսաղցընէ: — Այո՞, մինչեւ որ ջուրը շոգի դառնայ, իսկ անկից վերջը հոյն սաստկութիւնը կ'աճեցնէ:

179. Ինչո՞ւ համար նոր մարած ճրագի մը պատրոյզը շատ շուտ նորէն կը վառի: — Վասն զի դեռ տաք ըլլալով, նոյն ջերմութեան քիչ մը աճին ալ բաւական կ'ըլլայ զանիկայ նորէն վառելու:

180. Ջերմութեան աճելովը՝ բոցն ի՞նչպէս նորէն կը վառի: — Վասն զի ջերմութիւնը ճարպին (կամ մեղրամոմին) ջրածինը դարձեալ ազատ կ'ընէ ու կը վառէ:

181. Փայտն անընդմիջապէս կրակին չգպած՝ կրնայ վառի: — Այո՞, երբ որ փայտի կտոր մը բաւական ժամանակ կրակին քով բռնուելու ըլլայ, առանց կրակը շոգիելու՝ կը վառի:

182. Ի՞նչ բանի համար փայտն՝ առանց կրակին դպչելու կը բռնկի: — Որովհետեւ հոյն ջերմութիւնը փայտին մէջ գտնուած ջրածինը դուրս կը հանէ. եւ աս կազը կրակին միջոցով կը վառի:

183. Ի՞նչ պատճառի համար այրող տան մը քովի տունը երբեմն կրակ կ'առնու, թէպէտ եւ այրող տան բոցն անոր չհասնի: — Վասն զի այրող տան ջերմութիւնը քովի տան փայտեղէններուն ջրածինն ազատ կ'ընէ, եւ նոյն կազն՝ այրող տան բոցերուն կամ արտաքոյ կարգի տաքցած աղիւսներուն միջոցով կը վառի:

Հոս եւ 182 թուոյն մէջ յիշուած կազը՝ զուտ ջրածին կազ չէ, հապա խառն կամ ածխաջրածին կազ:

184. Ի՞նչ է գոգ: — Հանքային ածուխ, որուն թեթեւ կամ բաժանելի կազերն արուեստական ջերմութեամբ ազատ եղած, դուրս ելած են:

185. Ի՞նչ բանի համար վառարանի մէջ ածխաքար (հանքային ածուխ) կամ գոգ վառուած ատեն, երբեմն շատ զօրաւոր ծծմբոյ հոտ մը կ'ելլէ: — Վասն զի յիշեալ նիւթերն իրենց մէջ ծծմբ մը կը բովանդակեն. ուստի եւ նոյնին հոտը խցին մէջ կը տարածուի՝ երբ որ վառարանին օդն այնպէս զօրաւոր չի բանի՝ որ հոտը ծխանին մէջէն կարող ըլլայ դուրս հանել:

186. Ինչքա՞նք իրմէ բռնկել ըսելով՝ ի՞նչ կ'իմացուի: — Առանց դրսէն բոց մօտենալուն՝ ինք իրմէ վառելու սկսի:

187. Ինչքա՞նք իրմէ բռնկելու օրինակ մը բեր: — Նաւու մը մթերանոցին մէջ դիզուած ածուխը կամ մթերքները, եւ գլխաւորաբար բամբակ, կտաւ, կանեփ, չուխայ եւ ուրիշ աս տեսակ նիւթերը, շատ անգամ իրենք իրենցմէ կը բռնկին:

188. Աս նիւթերն ի՞նչ բանի համար իրենք իրենցմէ կը բռնկին: — Վասն զի մեծ քանակութեամբ, եւ խոնաւ վիճակի մէջ կամ խոնաւ տեղ մը դիզուած կ'ըլլան:

189. Ի՞նչ բանի համար ասով նիւթերն իրենք իրենցմէ կը բռնկին: — Վասն զի խոնաւութիւնը փութիւն կը պատճառէ, եւ մթերած զանգուածին սաստիկ ջերմութիւնը աս փտացեալ աւարկանքը խմորման վիճակի մէջ կը դնէ:

190. Իսկ խմորումը նիւթերն ի՞նչ եղանակաւ կը վառէ: — Խմորման ժամանակ՝ քիմիական գործողութեամբ՝ մեծ ջեր-

մութիւն կը ծնանի, որուն ետեւէն՝ կամայ կամաց այրում կուգայ, եւ վերջապէս բոլոր զանգուածը կը բռնկի:

191. Ի՞նչ բանի համար մթերքի մեծ զանգուածի մը ջերմութիւնը՝ փոքր զանգուածի մը ջերմութեանն սաստիկ կ'ըլլայ: — Վասն զի խմորումէն պատճառած ջերմութիւնը՝ նիւթերուն զանգուածին մեծութեան պատճառաւ՝ չի կրնար դուրս ելլել, եւ անոր համար կը սաստկանայ եւ դիզուած նիւթին բարեխառնութեան աստիճանը կը մեծցնէ:

192. Ի՞նչ բանի համար երբեմն խոտի կամ խարի կոյտ մը ինք իրմէ կը բռնկի: — Վասն զի կամ խոտը խոնաւ եղած ատեն դիզուած կ'ըլլայ, եւ կամ անձրեւէն խոնաւցած:

193. Ի՞նչ բանի համար խոտի կոյտ մը խոնաւ ըլլալով՝ ինք իրմէ կը բռնկի: — Վասն զի խոնաւ ու թաց խոտը՝ շատ անգամ կը փտտի, եւ ըստ հետեւորդի՝ խմորման վիճակի մէջ կը մտնէ, որով եւ մեծ ջերմութիւն կը պատճառուի, այնպէս որ կրակ կ'առնու:

194. Տեղ մը դիզուած խոտը, եթէ առանց բռնկելու՝ միայն ջերմանալու ըլլայ, փաստ կը կրէ: — Այո՞, վասն զի շատ անգամ՝ կ'ածխանայ ու կը թխանայ, որով եւ անգործածական կ'ըլլայ:

195. Երբ որ խոտի կոյտ մը տաքցած վիճակի մէջ գտնուի, բռնկելէն կամ ապականեցէն պահելու համար ի՞նչ ընելու է: — Պէտք է տարածել, եւ աղէկ մը չորնալէն ետեւ նորէն դիզել: Կրնայ նաեւ խոտի կոյտին մէջտեղը ծխանի պէս խողովակ մը տեղաւորուիլ, որով ջերմութիւնը խոտին մէջէն դուրս կ'ելլէ:

196. Ինչո՞ւ համար տկար բոցով վառուող կրակ մը՝ կը սկսի աւելի կենդանի վառուիլ, երբ որ վառարանը կամ կասկարան մաքրելու ըլլանք: — Վասն զի օդը՝ որն որ դիզուած մոխրոյն եւ ածուխի կտորներուն պատճառաւ՝ յառաջագոյն չէր կրնար աղէկ բանիլ, նոյն արգելքները վերցուելուն պէս՝ դարձեալ անարգել կը բանի ու կրակին վրայ կը հոսէ:

Կրակի մը աւելի կենդանի վառելը՝ օդէն ընդունած թթուածին կազին առատութեանն կախում ունի:

197. Ի՞նչ բանի համար տկար բոցով վառուող կրակ մը՝ խառնուելու որ ըլլայ, աւելի կենդանի կը վառի: — Վասն զի իրարու հետ կպած գոգն ու ածուխը մէկմէկէ կը զատուին, եւ ասով օդը կրակին մէջ թափանցելու ճամբայ կը գտնէ:

Կրակը միշտ տակի դիէն, չէ թէ վերի կողմանէ խառնելու է:

198. Ի՞նչ բանի համար կրակը՝ փոշի եղած ծծմբով աւելի դիւրաւ կը մարի, քան թէ ջրով: — Ա. Վասն զի փոշի եղած ծծմբ մը թթուածնին հետ սերտ խնամութիւն ունենալով, անոր հետ կը միանայ եւ ծծմբական թթուի կը փոխէ, եւ աս գործողութիւնը կատարուելուն պէս՝ կրակն իր զլխաւոր ճարակէն (թթուածնէն) կը զրկուի եւ շուտ մը կը մարի: Բ. Ծծմբական թթուն՝ խիտ ճերմակ շոգի մը կը տարածէ, եւ զկրակը՝ մարող օդով մը կը պատէ:

Ծծմբական թթուն՝ ծծմբոյ թթուէն անով կը տարբերի, որ ծծմբական թթուն իր մէջ ծծմբոյ թթուէն աւելի քիչ թթուածին կը պարունակէ: Ծծմբ մը վառած ատեննիս՝ օդին մէջ խեղդիկ ճերմակ շոգի մը կը տարածի, եւ ահաւասիկ ասիկայ ծծմբական թթու կ'առնանք:

Ծուխ, Մուր, Ծխոտն, Վառարանի կաղմածք:

199. Ի՞նչ բանի համար ծուխը ծխանէն վեր կը բարձրանայ: — Վասն զի խուցին օդը հոյն վրայ հոսելով՝ կը տաքնայ, եւ ըստ հետեւորդի կը թեթեւանայ, որով եւ ծխանին մէջէն դէպ ի վեր կը բարձրանայ, եւ մուխն ալ հետը մէկտեղ կը տանի:

200. Ինչո՞ւ համար թեթեւցած տաք օդը ծխանէն վեր կը բարձրանայ: — Վասն զի խցին մէջ գտնուած պաղ օդէն դէպ ի վեր կը մղուի:

201. Ծխանէն վեր ելած օդի հոսանքին արաւութիւնը

կամ զօրութիւնն ուստի՝ կախում ունի։ — Հուրը ճարակող ցուրտ օդին եւ ծխանին խողովակին մէջ գտնուած ջերմ օդին ծանրութեան տարբերութենէն։

202. Ի՞նչ պատճառի համար կարճ ծխնելուզին հոսանքը՝ երկայն ծխնելուզին հոսանքէն տկար կ'ըլլայ։ — Վասն զի կարճ ծխանին մէջ՝ վեր ելլող հոսանքին եւ խուցին մէջ գրտնուող ու զանիկայ դէպ ի վեր մղող օդին ծանրութեան տարբերութիւնը նուազ է։

203. Ինչո՞ւ համար ծուխն ու շողին օդաձեւ կամ օձաձեւ կ'ըլլան։ — Վասն զի օդին վեր բարձրացող ու վար իջնող հոսանքէն չորս կողմանէ կը ճնշուին։

204. Ի՞նչ է մուր։ — Խտացած ծուխ՝ որն որ իր յատուկ ծանրութեամբը վար կ'իյնայ։

205. Ի՞նչ բանի համար վայրաշարժի մը ծխանը մուր չիթափեր։ — Վասն զի վայրաշարժին մէջէն՝ միայն խտացած շողի դուրս կ'ելլէ, որն որ օդին ձեռքովը կը ցրուի։

Վայրաշարժին մէջ վառուած ածուխը կամ փայտը՝ օդին սաստիկ հոսանքին պատճառաւ՝ այնպէս կատարեալ կը սպառուի, որ հաղիւ խիստ քիչ մուր կրնայ թողուլ։ Ան սեւ գիրտը՝ որն որ երբեմն շողեկաւորին մէջի ճամբորդներն անհանգիստ կ'ընէ, վայրաշարժին ծխանէն դուրս ելած ջրաշողիէն կը պատճառուի, որն որ խողովակին մէջէն անցնելով՝ աղտոտած կամ սեւցած կ'ըլլայ։

206. Ի՞նչ բանի համար կրակ մը գոց վառարանի մէջ աւելի կենդանի կը վառուի, քան թէ բաց կրակարանի մը մէջ։ — Վասն զի կրակին ճարակ մատուցանող օդը՝ գոց վառարանին մէջէն անցնելու կը հարկադրի, որուն մէջ արտաքոյ կարգի կը ջերմանայ, եւ ասով աւելի զօրաւոր հոսանք կը պատճառէ։

207. Գոց վառարանին մէջի կրակին շէնքով վառելիք է։ — Օդէն՝ որն որ երկաթեայ դրան ճեղքուածնէն ներս կը հոսէ եւ խողովակին մէջէն դէպ ի վեր կ'ելլէ։

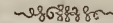
208. Ի՞նչ բանի համար շէնքը կը տկարանայ՝ եթէ վառարանին դուռը բանալու ըլլանք։ — Վասն զի նոյն ժամանակ պաղ օդը դուռութեամբ կրնայ կրակին մերձեանալ, եւ այնչափ սաստիկ տաքցած չըլլալով՝ ալ այնպէս զօրաւոր չիշարժիր։

209. Ծխանին երբեմն ծխելուն պատճառն ի՞նչ է։ — Ան է որ պաղ օդը խցին մէջ այնչափ շուտ չիկրնար մուտ գտնել, որ կրակէն սպառող օդին տեղը լեցնէ։ Ուստի ծխնելուզին մէջէն օդոյ հոսանք մը դէպ ի վար կ'իջնայ՝ պակասած օդին տեղը լեցնելու համար, եւ աս հոսանքը հետը միանգամայն ծուխ ալ մեկտեղ վար կը բերէ։

210. Ի՞նչ բան արգելք կ'ըլլայ՝ որ պաղ օդը սպառած օդին տեղն այնպէս շուտով չիկրնար լեցնել։ — Գրան ու պատուհանին վարագոյրները, անոնց ճեղքուածներն ու ծակերն աղէկ գոցելու համար դրուած կազմածները, բարձերը, կտաւէ-դէններն ու ասոնց նման աւարկանքերը, որոնք օդին բանիլը կ'արգելուն։

211. Ի՞նչ բանի համար օդը ծխանէն վար կը հոսէ։ — Վասն զի ուրիշ ճամբով կրակին չիկրնար մտնելալ, երբ որ ամէն դռներն ու պատուհանները օդախիտ գոցուած կ'ըլլան։

212. Այսպիսի դէպքի մէջ՝ ամենէն աղէկ միջոցն ի՞նչ է։ — Ամենէն գիւրդին միջոցն է դուռը կամ պատուհանը բանալ։ Բայց ասկէ աւելի աղէկ միջոց է վառարանը պղտի խողովակով մը դրսի օդին հետ հաղորդակցութեան մէջ խօթել։

Ի Ը Ր Ո Յ Ե Լ Ե Գ

Հ Ե Ղ Ի Ն Է

Կնոջն իր աս խնդիրքը կատարելու փոյթը՝ Հեղինէին ցուցուց թէ սրչափ ստոյգ են եղեր պղտիկ աղջկան խօսքերը։ Նամակը գրելու սկսաւ, եւ երբ որ գտնուած տեղւոյն անուշը նշանակել կ'ուզէր, միտքն ինկաւ. որ դեռ չէր հարցուցած թէ անունն ինչ է։ Ուստի Մաննիկին դառնալով, որն որ նորէն եկած ըովը նստած էր, Աս գեղին անունն ի՞նչ է, ըսաւ։

Աղջիկն անունը տուաւ։
Քաղքէ մը շատ հեռու էնք, կրկնեց Հեղինէ։

— Զէ, տիկին, Մաննիկի մօտերն ենք։
— Գուցէ Մարտիրոս պիտ'որ ըսես։
— Զէ, Մարտիրոս ծովուն քովն է. իսկ Մաննիկի՝ դաշտավայրի մը մէջ։ Ես մօրս հետ շատ անգամ Մաննիկի գացած եմ, վաղն ալ դարձեալ պիտ'որ երթամք։
Գրեցը Հեղինէին ձեռքէն ինկաւ եւ շատ այլայլեցաւ, մտածելով որ Մաննիկը նաւապետին ընտանիքին նոյն ատեն եղած տեղւոյն մօտերը կը գտնուի։

Ո՛հ, թողութիւն տուէք, տիկին, գուցէ Մաննիկ ձեռքը պագնելով, աս բանս ըսելուս վրայ շատ կը ցաւիմ. բայց զձեզ վշտացնելու ամենեւին միտք չունէի։

Աս անմեղ խօսքերուն վրայ Հեղինէ ժպտեցաւ, եւ քիչ մը հանդարտեւն ետաքը, նամակը լրջացուց։ Մորոյ մայրը կանչելով՝ աղաչեց որ Մաննիկի գացած ժամանակը՝ նոյն նամակը Նիմ խաւէ։

— Ի՞նչ ալ կ'ուզէի վաղը հոն երթալ, որովհետեւ հարկաւոր գործքի մը համար

երեք ամիսը մէյ մը երթալու եմ. բայց պղտիկն այնպէս հիւանդ է, որ առանձին ձգել չեմ կրնար։ Պէտք պիտի ըլլայ ճամբորդութիւնս ուշացնել, մինչեւ որ առողջանայ։

Հեղինէ բազմալով որ իր վիճակը կարելի եղածին չափ շուտով Պր. Ռիշարտոյին խնայքէն, տղան հոգալը վրան առաւ, որուն համար Մորոյ մայրն իրեն շնորհակալ եղաւ։ Մաննիկ ալ՝ Մաննիկի երթալիքին վրայ սաստիկ ուրախացած՝ շատ անգամ կրկնեց որ բարի ու սիրուն տիկին մըն է։

Երկրորդ օրը դեռ չուանցած՝ Մորոյ մայրն ու Մաննիկ Հեղինէին խաւք մօտան, հիւանդ տղան իրեն յանձնեցին։

Կաղաչեմ, պղտիկ եղբորս աղէկ հոգ տարէք, տիկին, ըսաւ աղջիկը։ Նայեցէք որ ետ դարձած ժամանակնիս՝ զինքն առողջացած գտնեմ։

Չեռքէս եկածը կ'ընեմ, պատասխանեց Հեղինէ՝ ՎՄաննիկ գրկելով, որն որ դայեկին հետ անմիջապէս դէպ ի Մաննիկի ճամբայ ելաւ։

Հեղինէ դեռ խիստ տկար ու անհաս-գիստ ըլլալով, շատ դժուարութիւն կրեց յանձն առած գործքը կատարելու. բայց կարծես թէ ցաւերը մոռցաւ, որպէս զի հիւանդ տղան ինամէ, որն որ մինակ իրմէ կրնար օգնութիւն գտնել։

Նոյն տղան խիստ գեղեցիկ էր. բայց շատ տկար ու հիւանդոտ կաղմուածք մը ունէր։ Մորոյ կնոջ խօսքերէն Հեղինէ իմացած էր, որ անոր ու Մաննիկին մայրը Գաղղիա թողուցած գացած էր. իսկ իրենց հայրը վրանին այնչափ հոգ չէր տաներ, թէպէտ եւ իրենց կերակրոյն ու բնակութեան համար խոտաջացած թողակը կարգաւորեալ կերպով կը վճարէր։ Այս ամենայն, ինչպէս ըսինք, գիտէր. բայց չէր համարձակած անոնց ծնողաց անունը

հարցնել, տեսնելով թէ դայեակը կը ջանար իրմէ ծածուկ պահել։

Մեր դիւցազնուհին լուրը օրը մեծ հոգով հիւանդ տղուն վրայ հակեց։ Իրիկուան դէմ անսնելով որ կը ծանրանայ, վախցաւ որ չըլլայ թէ բաղկացը մէջ հոգին աւանդէ. ուստի ուզեց դրացնելէն մէկը կանչել՝ խորհուրդ հարցնել։ Ինք տեսնէ դուրս ելելու վրայ էր, մէյ մ'ալ Մորոյ մայրն ետ դարձաւ։ Հեղինէ տղուն համար պատասխանատուութենէն ազատուլուն վրայ ուրախանալով, վիճքը հաճութեամբ ընդունեցաւ, եւ վախը յայտնեց։

Ի՞նչ, գուցէ բարկութեամբ դայեակը մեռնի նէ, ստուգիւ մեծ ֆիսս չ'ըլլար. որովհետեւ հայրը զինքը թող տուեր՝ Հնդկաստան է գացեր։

Հեղինէ նոյն կնոջ խոտաբոտութեան վրայ նեղանալով, ըսածին պատասխան չտուաւ, հապա դրուցեց որ շուտով բժիշկ մը կանչելու է։

— Բժիշկ։ Բայց վարձքն ո՞վ պիտի տայ։ Ապահով կրնաք ըլլալ որ ես դանկ մը չեմ վճարեր։ Աղէկ դիտեմ որ աս տղոց համար ըրած ծախքիս փոխարէն՝ ստակ մը ընդունելիք չունիմ։ Թողութիւն կը խնդրեմ, տիկին, որ քիչ մը տաքութեամբ կը խօսիմ, շարունակեց՝ Հեղինէին տհաճութիւնը տեսնելով. բայց մարդս հրեշտակ ալ ըլլայ՝ պէտք է նեղանայ գրուին ասանկ բան մը եկած ատեն։ Ես ո՞ր գրտնեմ այնչափ ստակ, որ բժիշկներուն վճարեմ. ունեցածս հաղիւ ինծի կը բաւէ։

Բժիշկին ստակն ես վրաս կ'առնում, պատասխանեց Հեղինէ։ Գրած նամակս բարեկամներէս մէկուն է, որն որ քանի մը օրէն ինծի բաւական ստակ կը խաւրէ, ուրով թէ ինծի համար ըրած ծախքերնիդ թէ տղուն համար տուածնիդ կը հատուցանեմ։

Մորոյ տիկինն աս խօսքերուն վրայ հանդարտելով, շուտ մը գնաց գեղին դեղափաճառը կանչեց, որն որ տղան տեսածին պէս՝ յայտնեց թէ մեծ վտանգի մէջ է։

Թէպէտ Հեղինէն հանգչելու շատ կարօտութիւն ունէր, բայց գիտնալով որ եթէ ինք պառկի, Մորոյ մայրը հիւանդը չի հոգար, միտքը դրաւ որ գիշերն անոր որորոցին քովն անցընէ։ Սակայն բոլոր ջանքը պարապի գնաց. առտուան մօտ տղան վերջին շունչը տուաւ։

Օրիորդը խիստ շատ արցունքը թափեց, որովհետեւ գրեթէ մայրենի սէր մը կապած էր վրան։ Բայց աս աշխարհքէս ելլելուն վրայ չցաւեցաւ, որովհետեւ հաւանականաբար բոլոր կենացը մէջ հոն վիշտ պիտի կրէր։ Ստուգիւ անոր վիճակին նախանձա՞ծ կ'ըլլար, եթէ կրօնքն իրեն երկայն ժամանակէ վեր որովեցուցած չըլլար, որ արդար մարդուն վարձքը՝ կրած նեղութիւններուն համեմատ ըլլալով, որչափ որ մէկն աւելի վիշտ կը կրէ, այնչափ ալ աւելի ուրախանալու է, իրեն համար որորոշած յաւիտենական երանութիւնը մտածելով։

Մորոյ մայրն ալ տղուն մահուան վրայ լացաւ. բայց իր արցունքներն աւելի շահաւորութենէ կը պատճառէին. վասն զի կը մտածէր որ յուղարկաւորութեան համար դարձեալ նոր ծախք պիտի ընէ, միանդամայն անոր մահուամբն ամէն ակնկալութիւն կը կորսնցընէր՝ որ մը իր աշխատութեան վարձքն ընդունելու, եթէ ծնողքը դառնային։

Աւելի անկեղծ սրտէ եղաւ Մաննիկին ցաւը։ Երբ որ երկրորդ առտու եղբորը մահը լսեց, խիստ շատ լացաւ։ Հազիւ Հեղինէն կրցաւ զինքը քիչ մը մխիթարել։

Ես ալ ինչ պիտի որ ըլլամ, կ'ըսէր խեղճ աղջիկը։ Մորոյ մայրը երէկ ինծի ըսաւ որ ալ զիս քովը չի կրնար պահել, որովհետեւ հայրս հեռու, հեռու տեղ մը գացեր է։ Ան ատեն՝ աս խօսքը բանի տեղ չդրի, որովհետեւ ինք իրենս կ'ըսէր թէ անկարելի է որ հիւանդ եղբայրս տնէն դուրս ձգէ։ Իսկ հիմայ՝ որ ան մեռաւ, կը տեսնէք, տիկին, որ ալ ասկից վերջը զիս քովը պահել չուզեր։

Սիրելի աղջիկս, ըսաւ Հեղինէն, սորված առաջին աղօթքդ որն է։

— Հայր մեր։

— Ինչու համար Աստուծոյ, Հայր մեր՝ կ'ըսես։

— Որովհետեւ ամէնքս անոր զաւակներն երբ։

— Այնպէս է, աղջիկս, ամէնքս ալ Աստուծոյ որդիքն ենք. ուստի թէեւ երբեմն մեր ծնողքը զմեզ թող տան, Աստուած զմեզ երբեք թող չիտար։

Աս խօսքերն ըսած ժամանակը՝ Հեղինէն աչուրներն արցունքով լեցուեցան, որովհետեւ մօրը մահուանէն ետքը՝ իր գտնուած վիճակը կը յիշէր։

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

Մորոյ կնոջ սանին թաղուելէն քիչ մը ետքը թղթաբեր մը Պր. Ռիշարտոյին պատահանը բերաւ Հեղինէին։ Ազնիւ մարդը նամակին հետ ստակի գումար մ'ալ կը խաբէր, որպէս զի օրիորդը խիստ ստի-

պողական ծախքերն ընէ։ Եւ կը ծանուցանէր որ քանի մ'օր ետքը անձամբ կու գայ զինքը կ'առնուէ երբ որ Նիմ ունեցած ծանրակշիւ գործերը լսնցընէ։

Օրիորդին տկարութիւնը՝ որն որ հիւանդ տղուն քովն ամբողջ գիշեր մը սպասելով աւելի սաստկացած էր, թող չէր տուած որ անոր թաղման ներկայ գտնուի. բայց երկու օր ետքը ինք զինքը բաւական զօրաւոր դալով, ուղեց դուրս ելլել։ Մորոյ կնոջ աղաչեց որ Մաննիկին հրաման տայ հետն երթալու։ Ուղած հրամանն ընդունելով՝ պղտիկ աղջիկը կանչեց, եւ ձեռքէն բռնելով՝ մէկտեղ տնէն դուրս ելան։

Երբ որ այնչափ հեռացան, որ ալ մէկը զինքը չէր կրնար տեսնել, Հեղինէն իր ընկերին ըսաւ. Շատ կը բաղձայի, սիրելի աղջիկս, ան ատենը տեսնել՝ ուր նաւաբեկութեան ատեն խղիւղած պաշտօնակալը տարեր են։

Մաննիկ արտօնութեամբ անոր երեսը կը նայէր, եւ յայտնի կը ցուցընէր որ ուղածը կատարելու դժկամակութիւն կ'ունենայ։ Քիչ մը ժամանակ քայլէն ետքը, Ան տունն ասկից շատ հեռու է, տիկին, ըսաւ։

— Ի՞նչ, այնչափ հեռու է, որ չես կրնար քայլել։

— Ըսածս ինծի համար չէ, ձեզի համար։

Հեղինէն զինքը շոյեց եւ ըսաւ որ յաւաք երթայ։ Պզտիկ աղջիկն առանց բան մ'ըսելու՝ հնազանդեցաւ, եւ քառորդ մը ետքը աղքատին խճճի մը առջեւը հասան։

Մէկէն այլայլեցաւ օրիորդը. այտերուն նուազ կարմրութիւնն ալ կորսնցուց, եւ երբ որ ներս մտաւ, չկրնարով ոտքի վրայ կենալ՝ ածուրի մը վրայ ինկաւ։

Չեղի տիկին մը իր բերեմ, ըսաւ Մաննիկ՝ հոն նստող պառաւի մը, որն որ կը բաղձայ ձեր տունը բերուած պաշտօնակալին վրայ տեղեկութիւն առնուլ։

Պառաւն ոտը ելաւ ու մեծարանօք Հեղինէին մօտենալով, Օրուցելքս խիստ քիչ բան է, ըսաւ։ Իսեղճ Պարոնը հոս բերած ժամանակին արդէն մեռած էր։

Հեղինէն կրնար նոյն պաշտօնակալին գգեստին վրայ հարցում ընել, Բայց՝ ինչպէս որ ըսած ենք՝ հաստատութեամբ համարուած ըլլալով որ ան խղիւղած պաշտօնակալը կարողան է, միտքը եւ ոչ տարակոյս մը կու գար։ Ուստի միայն հարցուց թէ Արդեօք վրայէն բան գտնուած է։

Այո, տիկին, պատասխանեց պառաւը, վրայէն օսկի ժամացոյց մ'ըլաւ, զորն որ ես ու երկու յօժարութեամբ ձեզի կու տանք, եթէ անոր ամուսինն էր։

Հեղինէն չկրցաւ բան մ'ըսել, միայն աչուրներէն առաւ արցունքը իր թափեր։

Պաշտօնակալին գգեստները, շարունակեց պառաւը, այնպէս պատուած ու պակասած էին, որ հետը մէկտեղ թաղեցին։ Իսկ գրպանը գտնուած քանի մը թղթերն անանկ թրջած էին, որ ձեռքը նիս առնենդուս պէս՝ կտոր կտոր եղան։

Աս ըսելէն վերջը՝ գնաց ժամացոյցը բերաւ, օրիորդին առջեւը դրաւ։ Կոյն ժամացոյցը կարողութիւն յառաջուն ժամացոյցը չէր. բայց եւ ոչ ասիկայ բաւական

եղաւ Հեղինէին միտքը տարակոյս մը բերելու, որովհետեւ կը մտածէր թէ անշուշտ նոր առած պիտի որ ըլլայ։

Իսեղճ տիկին, գոչեց պառաւը՝ Հեղինէին ցաւը տեսնելով. ձեր այնչափ արտաճառութեան վրայ չեմ զարմանար։ Ան աղանակաւ երկտասարդ շատ դեղեցիկ ու վայելուչ մէկն էր, թէպէտ եւ պիւրներն ու ժայռերը երեսը պատուած էին։ Բայց անտարակոյս հիմայ գտնուած տեղն երջանիկ է. ուստի այնչափ մի արտաք, որովհետեւ ամէնքս ալ մահկանացու ենք։ Եթէ իր ամուսինն էր, ժամացոյցն առէր։

Չէ, չէ, ըսաւ Հեղինէն, չեմ ուզեր։ Եւ առանց ըսածն իմանալու, վազելով խճճիէն դուրս ելաւ։ Բայց հազիւ քանի մը քայլ յառաջ գացած էր, զորութիւնը կտրելով՝ գետինն ինկաւ։ Մաննիկ կրցածին չափ շուտով ետեւէն կ'երթար։

Քովը հասած ատեն, Տիկին, ըսաւ, կ'երեւայ որ շատ հիւանդ էք. պէտք է որ տուն դառնանք։

— Հիմայ արեւ կ'մ, սիրելի աղջիկս։ Գնա հարցուր որ պաշտօնակալն ո՞ւր թաղած են, եւ ետքը զիս գերեզմանոցը տար։

— Անոր թաղուած տեղն ես աղէկ գիտեմ, պատասխանեց Մաննիկ, զենչակին ծայրովն աչուրները սրբելով. թաղման ատեն ես ալ հոն էի։

Շուտ մը գերեզմանոց հասան, եւ Մաննիկ հեռուէն մատովը նոր գոցուած փոս մը ցուցուց։ Հեղինէն իրեն ըսաւ որ եղած տեղը կենայ։ Աղջիկը քարի մը վրայ նստած՝ օրիորդին շարժումները կը դիտէր, որն որ փոսին մօտենալով՝ ծուր իջաւ, եւ սկսաւ լալ։

Թէպէտ Հեղինէն միտքը չէր դրած թէ օր մը կարողութիւն ամուսինը պիտի ըլլայ, սակայն զինքը կը սիրէր, երախտագիտութեան ու համարման վրայ հիմնուած սուրբ սիրով մը։ Այնչափ չէր լար սիրելի քարեկամ մը կորսնցընելուն վրայ, որչափ անոր համար՝ որ ինք անոր մահուան պատճառ եղած էր։

Այսպէսով իր տխուր մտածմանց մէջ ընկղմած, մինչեւ իրիկունս մութին կոխելը հոն մնաց։ Ան ատեն Մաննիկ երկչոտութեամբ մը մօտ դալով, սկսաւ աղաչել որ տուն դառնայ։ Հեղինէն անոր թախանձանաց հաւանեցաւ, եւ ձեռքէն բռնած՝ գերեզմանոցէն դուրս ելաւ։

Քիչ մը քայլէն ետքը, Վաղը զիս ժողովրդապետին տունը կը տանին, հարցուց Հեղինէն։

Սիրով կը տանէի, պատասխանեց աղջիկը. բայց երէկ իրիկունս անիկայ ուրեշ տեղ գացեր է։

— Գայեկիդ տունը շատ կու գայ։

— Շատ ժամանակ կայ որ եկած չունի։ Բայց Մորոյ մայրը զինքը չի սիրեր։ Ինք շատ չար կ'իմնէ։ Իսկ ժողովրդապետը՝ շատ բարի։ Գիտե՞ք, երբ որ ձեր հիւանդութեան ժամանակը՝ զինքը բերել տալ ուղեցիկը, անիկայ ինչու կանչել չուզեց։

— Չէ։

— Որովհետեւ կը վախնար որ չըլլայ թէ ժողովրդապետը զնեզ իր տնէն հանել տայ։

— Ըսածդ չեմ հասկնար, աղջիկս։